

ГЛОБАЛНАТА ФИНАНСОВО-ИКОНОМИЧЕСКА КРИЗА

На 13 и 14 май 2010 г. в Икономическия университет-Варна се проведе международна научна конференция на тема “Световната криза и икономическото развитие”. Конференцията е част от мероприятията, с които университетът отбелязва през 90 години от основаването си и едно от най-значимите събития, посветени на юбилея.

Към конференцията беше проявен голям интерес. За участие в нея се включиха 288 учени и преподаватели от 16 държави. Депозирани за участие в конференцията бяха 240 доклада. От общия брой участници 235 са представители на българската икономическа наука (от 21 университета и научни организации), а 53 са от чужбина - Полша, Чехия, Унгария, Румъния, Литва, Латвия, Германия, САЩ, Великобритания, Русия, Украйна, Македония, Албания, Кипър, Казахстан. Интересът към конференцията беше продиктуван от избраната актуална и значима тема, безспорния авторитет на ИУ-Варна като един от водещите центрове на икономическата наука в България и от създадената много добра организация при подготовката и провеждането ѝ. Работни езици бяха български, английски и руски.

Конференцията беше открита от *доц. д-р Зоя Младенова*, зам.-ректор по научноизследователската работа на ИУ-Варна, която отправи приветствие към участниците от името на академичното ръководство. За отбелязване на повода на конференцията – 90-та годишнина на университета, думата за приветствие беше дадена на *г-н Иван Табаков*, председател на Варненската търговско-индустриална камара, инициирала през 1920 г. създаването на Висшето търговско училище (днес ИУ-Варна) и на *проф. д-р ик. н. Здравко Ковачев*, бивш ректор на ИУ-Варна. В своето встъпление на тема “С европейски критерии във висшето икономическо образование” проф. Ковачев запозна присъстващите с историята на основаването на университета.

Работата на конференцията беше организирана в пленарно заседание, председателствано от *доц. З. Младенова*, и заседания по секции. На пленарно заседание бяха изслушани три доклада. Първият беше на *чл.-кор. проф. Иван Ангелов* (Икономически институт на БАН) на тема “Световната криза и България”. В него авторът засегна въпроса за кризата, нейните причини и прояви, като акцентира върху поуките от кризата за България. Вторият доклад беше в съавторство на *проф. Св. Ракаджийска* и *доц. М. Нешков*, (ИУ-Варна) на тема “Кризи в туризма и възможности за противодействие”. Изложена е много интересна концепция за понятието “криза” в сектора на туризма в светлината на схващанията на Световната туристическа организация и най-новите изследвания в дадената област. Третият доклад беше изнесен на английски език и фокусира върху влиянието на кризата върху международния бизнес – “Varieties of Capitalism and the Impact of the Global Economic Crisis on International Business”. Той също е разработен в съавторство от двама икономисти и бивши преподаватели на ИУ-Варна

проф. Татяна Костова и д-р Стоян Тенев. Двамата напускат България в началото на 90-те години на ХХ век и заминават за САЩ, където постигат много успешна професионална реализация. Проф. Костова е преподавател и ръководител катедра в Moore School of Business на Университета в Южна Каролина, известен учен, вицепрезидент на Академията по международен бизнес, а д-р Тенев е главен икономист и ръководител на отдел в Independent Evaluation Group на Световната банка.

Трите пленарни доклада бяха изслушани с голямо внимание, като поставиха основата на дискусиите в секциите.

Работата на конференцията продължи в седем секции, които в продължение на два дни дискутираха проблеми в различни тематични направления.

Първа секция беше ориентирана към глобалните аспекти на финансово-икономическата криза. В нейната работа бяха изслушани 30 доклада. Първият доклад на тема "Световната криза - социологически поглед" беше изнесен от *проф. Г. Найденов (УНСС-София)*. В него авторът аргументира твърдението, че управленските класи в света имат предпочитания към максимизация на държавната намеса в икономиката, която води до концентрация на капитал. Докладът породил дискусия, в която бяха изказани различни мнения по въпросите за пазара, държавата и властта, за различията в разбиранията на социолозите и икономистите относно кризата и др. Дискусията продължи в същата посока след изслушването на доклада на *Risto Fotov и Emilija Miteva (Р. Македония)* на тема "The Causes and Consequences of the Global Crisis".

Част от докладите в тази секция наблегнаха върху влиянието на икономическата криза върху световната икономика и международните икономически отношения. *Zoltan Bartha (Унгария)* анализира ефектите на кризата върху процеса на глобализация; *Catalin Popa и Filip Nistor (Румъния)* – новия модел на взаимозависимост в световното стопанство. *Honorata Nagy (Полша)* изнесе доклад на тема "Световната криза и търговската концентрация", а *проф. Elzbieta Czarny в съавторство (Полша)* изследва влиянието на кризата върху глобалните и регионалните процеси на международна интеграция. *Pawel Folfas (Полша)* разгледа влиянието на кризата върху вноса на ПЧИ в новите страни-членки на ЕС, а *доц. Alina Szypulewska-Porczynska* - ефектите на кризата върху вътрешния пазар на ЕС за услуги. *Доц. Сава Димов (БСУ)* привлече вниманието на участниците с доклад на тема "Международни спот пазари на злато в условията на криза (тенденции, параметри и възможности за адаптация в български условия)". Към посочената група доклади бяха зададени множество въпроси, които позволиха на авторите допълнително да изяснят своите научни тези.

Участието на икономисти от различни страни в работата на *Секция 1* даде възможност да се дискутира влиянието на кризата върху отделните национални икономики. Тази част от работата на секцията беше открита с доклада на *доц. Хр. Мавров (ИУ-Варна)* "Глобалната криза и влиянието ѝ върху

страните с валутен борд”. Авторът разделя новите страни-членки на ЕС на две групи - страни с и страни без валутен борд, и прави сравнителен анализ на ефектите на кризата върху двете групи. Неговият извод е, че кризата засяга по-силно държавите с валутен борд, отколкото тези с традиционна парична политика. Към докладчика бяха зададени въпроси, отнасящи се главно до обяснението на констатираната от него закономерност. Като продължение на този доклад е докладът на *ас. В. Тодоров (ИУ-Варна)*, който представи изчисления за страновия риск на нововъзникващите пазари по време на световната финансова криза от 2007-2009 г.

Интересен доклад на тема “Гръцката криза – трагедия по Аристотел, по Монкретиен или по Хегел” изнесе *доц. Петя Танова (УНСС)*. В него тя аргументира своята гледна точка за причините за гръцката криза и опитите за справяне с нея. От чуждестранните участници бяха представени доклади върху: финансовата и ипотечната криза в САЩ (*проф. J. Angresano*); опита на Швеция за излизане от кризата; националната икономика на Украйна в условията на рецесия; ефектите на кризата върху икономиките на Македония, Унгария, Казахстан. *Martin Wenderoth* коментира паричната политика на Федерална република Германия в условията на финансова криза. *Ас. Ралица Велева* направи обобщение относно антикризисните мерки, предприети от правителствата на страните от Латинска Америка.

Тази група доклади очерта особеностите на проявлението на икономическата криза в отделните страни и спецификата на антикризисните мерки. Към всеки от докладите бяха задавани въпроси. Особена дискуссия породила обсъждането на мерките на антикризисните политики в отделните държави.

В заключителната част бяха изслушани няколко доклада от млади преподаватели. Най-голям интерес предизвика докладът на *ас. М. Трифонова (ИУ-Варна)* “За някои поведенчески аспекти на глобалната финансова криза”. В него авторът представи подхода на поведенческите финанси за обяснението на финансовата криза, като застъпи разбирането, че макар че този нов подход не трябва да се разглежда като алтернатива на неокласическата парадигма, той дава полезни резултати, които могат да се разглеждат като допълнение към нея.

Едни от най-оживените дискусии се проведоха в *Секция 2 “Теоретични аспекти на цикъла и антикризисни политики”*. В нея бяха изслушани общо 24 доклада. Работата на секцията беше открита от изследвания, насочващи вниманието към кризата и морала и влиянието на кризата върху икономическата теория. *Проф. В. Стоянов (УНСС)* изнесе доклад на тема “От максимум пазар към минимум духовност”. *Проф. П. Михайлов (ИУ-Варна)* фокусира върху неолибералната идеология и икономическата криза, а *доц. Пл. Чипев (ИИ БАН)* разгледа механизма на глобалната финансова криза и предизвикателствата пред неокласическата парадигма. *Д-р П. Данкова (ИУ-Варна)* аргументира своето разбиране за моралните и етични казуси, които финансовата криза повдигна. Всеки от докладите беше съпътстван от множество въпроси към докладчиците.

Част от докладите в Секция 2 бяха тематично обединени около теорията на цикъла и някои ключови въпроси на текущата криза. *Доц. П. Горанова (СА-Свищов)* анализира особеностите на цикъла в съвременните условия, докато *гл. ас. Б. Славенков (ПУ "П. Хилендарски")* потърси отговор на въпроса "Беше ли кризата "креативният разрушител" в стопанския механизъм на пазарната икономика?". *VI. Kucerova u T. Meluzin (Чехия)* представиха доклад "The Economic Recession and Its Modeling". Докладите на *проф. Св. Масларов (НБУ)*, *доц. В. Трифонова (УНСС)*, *н.с. К. Войческа (ИИ БАН)* наблегнаха върху изключително важния въпрос за монетарния сектор в условията на криза. Два доклада насочиха вниманието на присъстващите към взаимовръзката между цената на петрола и световната икономическа криза.

Втората част от работата на Секция 2 беше посветена на икономическата криза и антикризисната политика в България. *Проф. И. Якимова (ИУ-Варна)* постави началото на обсъжданията чрез своите наблюдения върху цикличността на българския пазарен преход. Докладите на *доц. Л. Несторов (СА-Свищов)* и *доц. Хр. Трайков (ИУ-Варна)* бяха насочени към особеностите на икономическата криза в България и към краткосрочните перспективи на българската икономика. *Доц. М. Ненова-Амар (СУ "Св. Климент Охридски")* анализира един интересен проблем: "Macroeconomic Aspects of the Response of the Bulgarian Companies to the Global Crisis". Своите изследвания *доц. Вл. Владимиров (ИУ-Варна)*, *доц. Н. Димитров (ИУ-Варна)* и редица други ориентираха към антикризисната политика. В центъра на вниманието и на дискусиите се оказа фискалната политика на правителството – данъчната политика, бюджетният дефицит и т.н.. В хода на обсъжданията беше изразена загрижеността на българските икономисти от състоянието на националната икономика, както и бяха изказани критични бележки по отношение на икономическата политика на последните две правителства.

В Секция 3 бяха изслушани 25 доклада. Темата на секцията беше "Финансовият сектор в условията на криза". Обект на задълбочени обсъждания станаха въпросите на финансовите институции и финансовите пазари в условията на криза.

Към проблемите на банките насочи вниманието *доц. Ст. Вачков (ИУ-Варна)* в доклада си на тема "За необходимостта от нова рискова култура на банковия мениджмънт". Той анализира значението на компетенциите и отговорността в сферата на риск-мениджмънта и обоснова извода, че банковите ръководства не полагат нужните усилия за осигуряване на рисковото управление с достатъчна информация и възниква необходимостта от "културна революция" в банковия риск-мениджмънт.

Д-р Ал. Пенчева (ИУ-Варна) коментира въпроса управляема ли е банковата ефективност по време на криза, *ас. Е. Кирина (ИУ-Варна)* – маркетинговите подходи на банките, а *докт. Хр. Христова (ИУ-Варна)* – промените на взаимоотношенията "банка-корпоративен клиент" в период на икономическа нестабилност. Към тези доклади се присъедини докладът на *доц.*

Л. Петрова и доц. Ю. Финогенова (Русия) относно оценката на финансовата устойчивост на търговските банки в Русия.

Интерес сред участниците предизвика докладът на тема “Earnings Management in Bulgarian Commercial Banks Through Loan Loss Provisions”, представен от *доц. Ф. Филипова, доц. А. Атанасова и докт. А. Али (ИУ-Варна)*. Идеите в него се превърнаха в предмет на оживено обсъждане.

Проф. д.т.н. Л. Сотиров (ТУ-Варна) в колективен доклад обоснова математически модел за оценка на портфейл от активи. Посочени бяха няколко алтернативни математически подхода за избора на оптимален портфейл.

Докладът на *доц. Д. Петров (ИУ-Варна)* и редица други доклади фокусираха върху различни аспекти на функционирането на финансовите пазари в условията на финансовата криза и след нея. *Д-р Л. Найденов (ИУ-Варна)* насочи вниманието към един важен проблем – частния негарантиран външен дълг на България и ефектите на световната криза върху него. Подобаващо място в работата на Секция 3 заеха въпросите на данъчното облагане. Към тях бяха ориентирани докладите на *доц. Т. Владимирова (ИУ-Варна), д-р Св. Герчева (ИУ-Варна)* и др.

Д-р Ст. Киров (ИУ-Варна) представи доклад на тема “Застрахователният бизнес в условията на криза – прости решения в сложни ситуации”. Проблемите на пенсионното осигуряване в България бяха анализирани от *д-р Хр. Благойчева (ИУ-Варна), ст. ас. Вл. Вълков (УНСС), гл. ас. М. Дакова (СА-Свищов)*. Към тях се присъединиха *проф. I. Popa и Ch. Tudor, PhD (Румъния)* с доклад на тема “The Current Financial Crisis and the Private Pensions Market: The Case of Rumania”.

В Секция 3 бяха изслушани доклади, посветени и на други интересни проблеми: *д-р Д. Рафаилов (ИУ-Варна)* разгледа финансовата криза, безрисковата възвръщаемост и цената на заемния капитал; *доц. Е. Янакиева (ИУ-Варна)* – подходите за преодоляването на фирмената криза; *докт. М. Неделчев* – корпоративното управление на финансовите групи в новата реалност; *St. Skara и T. Meluzin (Чехия)* – “The Influence of Global Economic Crisis on Financing Companies via Initial Public Offering” и др. В центъра на работата на секцията бяха представителите на катедра “Финанси и кредит” на ИУ-Варна, която се включи в конференцията в почти пълния си състав.

Докладите в *Секция 4* бяха обединени от темата за проблемите на бизнеса в условията на криза (“Организационни, управленски и финансово-счетоводни проблеми на бизнеса в условията на криза”). Дискутира се широк кръг от въпроси. Изслушани бяха 31 научни доклада.

Работата на секцията беше открита от доклад на *доц. Ф. Филипова и доц. В. Георгиев (ИУ-Варна)*, отнасящ се до справедливата оценка и прилагането ѝ при вливането на търговски дружества. Авторите правят опит за първи път да систематизират мотивите и причините за вливане в българската икономика, което предизвика голям интерес. Три доклада бяха посветени на

одита (вътрешен и външен), в т.ч. и на одита в Албания в условията на криза. Темата предизвика дискусия. Сред зададените въпроси бяха: защо самите одитори не подлежат на контрол; защо се подценява ролята на финансовия анализ от дипломираните експерт счетоводители, особено в одиторските доклади, и т.н.

Важно място в работата на Секция 4 заеха проблемите на мениджмънта и маркетинга в условията на рецесия. Доц. С. Костова (УНСС) насочи вниманието към използването на теория на хаоса за изследване функционирането на фирмите в условията на криза. Сред дискутираните проблеми бяха също: ролята на мениджъра при криза (докт. Ст. Стоянова, СА-Свищов); проблемът със заплащането на мениджмънта в условията на криза (ас. К. Илиев, ИУ-Варна); съпротивата към промяна (докт. Ст. Славов, СА-Свищов); промяната в управлението като възможност за преодоляването на икономическата криза (доц. А. Асенов и В. Иванов, СА-Свищов); метод за моделирането на критичността в кризисни ситуации (д-р Л. Владимиров, РУ).

В своя доклад доц. Л. Варамезов (СА-Свищов) разгледа аутсорсинга като антикризисна стратегия, а доц. М. Тимчев (УНСС) представи дискриминантен анализ на риска от несъстоятелност, балансиран бизнес-анализ на ефективността и конкурентоспособността на фирмите в условията на рецесия. Докладите на Ст. Скара и Ј. Koprivova (Чехия), д-р Д. Попова (ВСУ) и докт. В. Великова (ИУ-Варна) насочиха вниманието на присъстващите към кризисния мениджмънт на човешки капитал.

Управлението на продажбите и промените в маркетинговите стратегии на фирмите в условията на криза бяха обект на обсъждане в заключителната част от работата на Секция 4. Повече от десет доклада фокусираха върху тази група проблеми. Доц. Евг. Станимиров (ИУ-Варна) на основата на извадково проучване анализира приложението на маркетинговата концепция в условията на криза, а доц. Е. Тонкова (ИУ-Варна) коментира гъвкавите дистрибуционни решения и тяхната роля за подобряването на пазарните позиции на компаниите. Във фокуса на дискусиите влязоха също въпросите на логистиката, невромаркетинга, създаването на собствена търговска марка като стратегия за устояването на криза, планирането на маркетинговия бюджет при криза и др.

Докладите в Секция 5 бяха ориентирани тематично към “Секторни (отраслови) ефекти на кризата”. Бяха изслушани общо 26 доклада.

Доклад на тема “Финансово-икономическата криза и индустрията на Р. България” представи проф. Т. Ненов (ИУ-Варна). Важни секторни проблеми бяха издигнати за дискусия в докладите на д-р П. Бошнаков и Св. Михаелова (ИУ-Варна) относно енергийния сектор в България в условията на криза и в доклада на ас. С. Господинова (ИУ-Варна), анализиращ влиянието на кризата върху сектора на услугите.

Силно представени в секцията бяха специалистите от областта на икономиката на строителството и недвижимата собственост. Различни аспек-

ти на влиянието на финансово-икономическата криза върху пазара на недвижими имоти в България бяха анализирани в докладите на *чл.-кор. проф. А. Ковачев (Лесотехнически университет - София)* и *доц. К. Калинков; доц. Д. Белев (УНСС); доц. Ст. Тагарев (УНСС); доц. П. Монеv (ИУ-Варна). Доц. Г. Забунов (УНСС) и колектив* изследват значението на новите информационни технологии като източник на конкурентни предимства при управлението на недвижимата собственост. В своя доклад *доц. И. Йовкова (УНСС)* акцентира върху условията за съживяване на ипотечното жилищно кредитиране. Бяха изслушани също докладите на *доц. Ив. Желев (ИУ-Варна)* "Критични фактори за управлението на етажната собственост"; на *доц. В. Стаменова (УНСС)* "Пазарът на офис имоти в условията на кризисна ситуация"; на *доц. Р. Калчев (ИУ-Варна)* "Влиянието на кризата върху човешките ресурси в строителството у нас" и др. Върху всеки един от докладите бяха задавани въпроси. Дискусиите по този кръг от проблеми привлякоха голямо внимание, като броят на участниците в тях надхвърли броя на докладчиците.

Вторият акцент в работата на Секция 5 бяха докладите, анализиращи различни аспекти на кризата в аграрния сектор. *Проф. Ив. Кънчев и доц. А. Митева (УНСС)* разгледаха реформата в лозаро-винарския сектор. *А. Majchrzak и К. Smedzik (Полша)* представиха доклад на тема "An Influence of Economy Fluctuations on the Agricultural Land Market in Poland". Два доклада бяха изнесени на руски език, като насочиха вниманието на участниците в конференцията към проблемите на аграрния сектор в Латвия и в Украйна. Засегнати бяха също въпросите на развитието на селския туризъм в България, кредитирането на аграрния сектор, данъчните аспекти при оценяването на земеделска продукция и др. Дискусията се ориентира преди всичко към проблемите на кредитирането на земеделието, методиките за оценка на земеделска земя и регулиращата роля на държавата по отношение на сектора.

В своеобразен фокус на работата на *Секция 6* се превърнаха докладите, посветени на здравеопазването. Наред с това бяха разгледани и други важни социални проблеми в условията на криза. Темата на докладите в секцията беше "Икономическата криза и социалното развитие". Бяха представени 27 доклада.

С внимание присъстващите изслушаха доклада на *проф. Ст. Коева (МУ-Варна)*, която използва хипотезите на теорията на публичния избор, за да коментира опитите за здравна реформа у нас. Разяснени бяха дефектите на политическите пазари и ефектът на късогледството в политическия процес, които предизвикаха научна полемика и оживена дискусия.

Доклади по проблемите на здравеопазването и влиянието на кризата върху него представиха специалисти от медицинските университети в гр. Варна, София и Пловдив, както и от икономическите университети. Сред дискутираните проблеми бяха: финансовите измерения на кризата в здравеопазването; готовността за плащане на здравна помощ на българските па-

циенти; изборът между диагностично свързани групи и клинични пътеки при болничното финансиране и др. Голям интерес предизвика докладът “Икономическата криза и миграцията на здравните професионалисти” (доц. Е. Мутафова, доц. Т. Костадинова и ас. М. Рохова, МУ-Варна), който анализира обективните и субективните фактори за миграцията на здравни специалисти от България.

Подобавящо място в работата на Секция 6 заеха проблемите на пазара на труда и политиките по заетостта; промените в потреблението на домакинствата в условията на криза; динамиката на доходите и бедността; социалното подпомагане в условията на криза и др. По този кръг от въпроси бяха изслушани осем доклада.

Интересна дискусия предизвикаха два доклада: на ас. К. Боянов (УНСС) “Предизвикателствата пред средното икономическо образование в България в условията на криза” и на докт. И. Станоева (ИУ-Варна), изследващ възможностите за оцеляване на българските театри в условията на криза.

В заключителната част на Секция 6 бяха представени доклади, посветени на икономически и правни аспекти на публично-частното партньорство.

Секция 7 фокусира върху проблемите на дългосрочното икономическо развитие. Бяха изслушани общо 33 доклада, от които 6 бяха представени от чуждестранни гости.

Една група доклади фокусира върху проблемите на глобализацията, регионализацията и европейската интеграция. Особено внимание беше отделено на Лисабонската стратегия и отражението на кризата върху нейното изпълнение. Интерес предизвика докладът на проф. Ю. Узунова (ИУ-Варна) “Маркетинговият тероризъм в глобалните бизнес-промени”. Темата за тероризма беше продължена в доклада на ас. Н. Вълканов (ИУ-Варна) “Вътрешнобанкови нормативи за превенция изпирането на пари и финансирането на тероризма (някои аспекти на българската банкова практика)”. Наред с посочените проблеми в Секция 7 бяха дискутирани също въпроси на структурното и регионалното развитие и политики на България, както и специфични икономически проблеми, свързани с дългосрочната перспектива на развитие.

Наред със седемте икономически секции в рамките на конференцията проведеха работа и две езикови секции, ориентирани към темата на конференцията.

Конференцията приключи своята работа със заключителна сесия, на която доц. Зоя Младенова обобщи резултатите от нея и систематизира основните изводи и препоръки.

Доц. д-р Зоя Младенова, доц. д-р Теодорина Турлакова